

3. Лебединський В. В. Корекційна педагогіка: навчальний посібник. – Київ: Освіта, 2021. – 320 с.
4. Дериведмідь А. І. Використання казкотерапії у логопедичній практиці та її роль у подоланні страхів у дітей // Логопедичний вісник, 2023. – №4. – С. 45-51.
5. [Електронний ресурс] <https://sites.google.com/view/derivedmeddefectologist>
6. Дрозд Л. Види сучасних інноваційних технологій в логопедичній роботі. – ResearchGate. (researchgate.net)
7. Бірченко Н. Дистанційне навчання дітей із сенсорною алалією. – ResearchGate. (researchgate.net)
8. Проблеми дистанційного корекційно-розвиткового процесу. (innovpedagogy.od.ua)
9. Аналіз сучасних програмових розробок у логопедичній роботі. (pedpsy.duan.edu.ua)

Дічек Н. П.,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу історії та філософії освіти
Інститут педагогіки НАПН України
n.p.dichek@gmail.com
 orcid ID: 0000-0002-2185-3630

МИСЛИТЕЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ПРО ВИХОВАННЯ ПАТРІОТІВ-ДЕРЖАВНИКІВ: НЕВТРАЧЕНА АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ

В умовах повномасштабної військової агресії рф проти України, яка вже четвертий рік відстоює свою незалежність, посутньо актуалізується необхідність невпинно сприяти формуванню в молодих українців національно-патріотичних настроїв, постійно і цілеспрямовано впливати на формування у них національно орієнтованої громадянської свідомості, підпорядкованої національним цінностям та інтересам [1, с. 248].

У цьому контексті вважаємо доцільним звернення до мудрості і настанов, вироблених національною педагогічною думкою, і репрезентованих у працях її видатних представників. Зокрема – до згенерованого ними і перевіреного часом знання щодо шляхів плекання поколінь національно свідомих українців. Переконані, що таке знання варто,

- по-перше, активно вивчати і транслювати/поширювати серед сучасників для підтримання історичної пам'яті про розвиток нації, про духовні здобутки синів українського народу, усвідомлене осягнення яких формує національну гордість і національну дентичність;
- по-друге, використовувати у розробленні практичних підходів до виховання в молоді дієвої любові до Батьківщини. Ідеї наших попередників,

сформульовані на базі ґрунтовного розуміння архетипічних рис українців, їхньої вдачі, традицій і особливостей, здатні мотивувати і сучасних педагогів-вихователів, і саму молодь до збереження в серці й пам'яті складного, але героїчного історичного шляху нашого народу до державності, надихати на патріотичні вчинки і поведінку заради збереження рідної країни та її суверенітету.

На особливу вагу заслуговують міркування і приписи, вміщені в освітніх, культурологічних, соціопсихологічних працях діячів української діаспори, просякнутах посиленням патріотичним напруженням виголошених виховних ідей. Після 1991 р. надбання діаспоріани почали повертатися до нас. Їх запитаність українським суспільством та актуальність можна пояснити і необхідністю повернення замовчуваного наукового, культурного, просвітницького набутку, і його доєднання до скарбниці загальноукраїнської гуманітаристики, що вважаємо своєрідним виявом соборності всіх національних духовних надбань, штучно роз'єднаних ідеологічними перепонами минулої доби. Головне – вони запитані часом сьогодишньої боротьби українців із окупантами, оскільки виховники зарубіжної української молоді без сумніву досягли вагомих успіхів – завдяки їхнім зусиллям українці світу не втрачають національної ідентифікації, демонструють потужну єдність із своєю далекою Вітчизною, особливо нині, коли вона бореться з ворогом.

Феномен діяльності українських учених і освітян за кордонами України влучно схарактеризував діяч американської української діаспори, педагог, журналіст, громадський активіст М.Семчишин (1910–1999). Він означив її як один із «найбільш маркантних виявів... національної живучости й окремішности» [2, с.258].

Перш, ніж відрефлексувати корисні наразі ідеї діаспоріани щодо вихованні патріотично орієнтованої молоді, наголосимо, що у пошуку ефективних шляхів впливу на виховання у підростаючих українських громадян національної ідентичності влада України теж приймає відповідні спрямовуючі рішення. Так, у липні 2024 р. прийнято Державну цільову соціальну програму з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року [3]. Формування згаданих особистісних характеристик громадян України сьогодні набуває особливого значення, бо має безпосереднє відношення до питань, пов'язаних зі сферою національної безпеки і оборони. Констатуючи нагальну потребу утвердження української національної та громадянської ідентичності в умовах воєнного стану, зазначені особистісні характеристики у Програмі визнано основними елементами формування здатності держави протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам. Мета Програми спрямовує діяльність відповідних державних органів та громадських інституцій

на «створення сприятливих умов та налагодження міжгалузевої взаємодії на загальнодержавному та регіональному рівні для реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності шляхом національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання, громадянської освіти населення України, популяризації суспільно-державних (національних) цінностей України (самобутність, соборність, воля, гідність) та формування на їх основі української національної та громадянської ідентичності» [3].

Упевнені, що в реалізації Програми доцільним буде й звернення до досвіду українських діаспор, представники яких, попри багаторічну відірваність від рідної землі, в обставинах життя в країнах-реципієнтах демонструють високу здатність до збереження й плекання української національної ідентичності. Можливо тому, що прямо чи опосередковано вони керуються думкою, сформульованою ще Софією Русовою в період її вимушеної еміграції «... і тут можна працювати усе для неї, для рідної неосяжної України» [4, с.3].

На нашу думку, акцентованої уваги заслуговує філософсько-освітня спадщина Володимира-Михайла Янева (1908-1991), львів'янина за народженням. Протягом 1927-1934-го років він здобув вищу освіту у гуманітарній галузі (психологія, філософія, соціологія, історія), навчаючись у Львівському університеті, де занурився також у політичну діяльність, та у 1940-1944-у роках – у Берлінському університеті [5]. Про усвідомлення ним значущості освіти українців Галичини та необхідності боротися за національні ідеали свідчить його участь ще студентом в організації діяльності (середина 1920-х років) вищих клас українських гімназій (ОВКУГ), що одночасно стала одним з перших націоналістичних об'єднань на західно-українських землях. Досвід політв'язня (унаслідок звинувачень у націоналістично-політичній діяльності протягом 1928-1939 років В.Янів зазнав від польської влади 8 арештів та 15 обшуків), а також набутий освітній фах спрямували дослідження В.Янева у галузь соціальної психології та української етнопсихології. Після закінчення Другої світової війни він емігрував до Німеччини, де викладав в Українському вільному університеті (м. Мюнхен), пройшов шлях від старшого викладача до ректора (1968) [5].

Зупинимося на кількох працях В. Янева, присвячених питанням виховання українців, а саме його поглядам на обґрунтування українського виховного ідеалу, вперше чітко сформульованого його колегою на освітній ниві, українцем з Чернігівщини Григорієм Ващенком ще 1946 р. [6]. У цьому сенсі важливим є нарис «Українська вдача й наш виховний ідеал» [9] (1963) та його варіанти у форматі наукових публікацій, вміщених у збірнику праць Українського Вільного Університету «Вдача українця в світлі «Виховного ідеалу» Г.Ващенка (У 85-ліття автора) [8], 1969 р. – у збірці «Педагогічні проблеми та дидактичні поради» із

назвою «Українська вдача й наш виховний ідеал (Матеріали вишкільного курсу для учителів суботніх шкіл)» [9]. Як стверджує дослідник О.Ясь, перший із знадних нарисів фактично був неопублікованим лекційним курсом професора В. Янева [7].

Із назв праць зрозуміло, що В.Янів аналізував, осмислював гасло/мету виховання українців, сформульовані Г. Ващенком як ідеал українця/українки, життя яких має підпорядковуватися «Службі Богові й Батьківщині» [6].

У своїх міркуваннях В.Янів розглядав ідеал виховання не узагальнено (як до певної міри Г.Ващенко), не як деяку гасельну максиму, а виключно у практично-прагматичному сенсі й у тісному контексті життя в емігрантському середовищі з його специфікою і труднощами щодо збереження вимушеними українськими вигнаннями своєї національної ідентичності. До утруднень вчений відносив істотне зменшення на початок 1960-х років впливу родини і церкви на виховання молоді в іноетнічних умовах [8, с.11-12], констатував «майже відсутність впливу громади» на виховний процес дітей-емігрантів. Тому діяч висновував, що на чужині саме школа повинна взяти на себе вагому частину функцій згаданих суспільних інституцій та випрацювати виховний ідеал, що відповідав би особливостям життя поза межами рідної землі в іншоетнічному й чужомовному середовищі. У сув'язі з цим міркуванням постає й обстоювання дослідником тези, що розумінням основної мети виховання насамперед треба спорядити вчителя, бо «саме вчитель, у той чи той спосіб формує в школі нову генерацію людства» [9]. Водночас, як культуролог і дослідник української літературної спадщини, у своїх близькопедагогічних розмислах В.Янів демонструє глибоке розуміння семантики понять, а тому уточнює, що слово «формувати» містить сенси і навчання і виховання, чому й не можна ні школу, ні вчителя ізолювати від виховного процесу.

Загалом, проблему українського виховного ідеалу учений розглядав на тлі української етнопсихології і виходячи з її напрацьованих попередниками обґрунтувань, а дослідження етнопсихології стало чи не ключовим напрямом його наукових студій впродовж 1950-1980-х років. Він обстоював необхідність синтезу двох аспектів цілевизначення своїх розвідок, зокрема й виховного ідеалу: по-перше, ствердження самобутності українського народу; по-друге, доведення його приналежності до європейського культурного простору [9]. Найглибше свої дослідження архетипу українців В. Янів виклав у фундаментальній праці «Нариси до історії української етнопсихології» [9]. Крім європейськості українського етносу вчений піднімав й питання окциденталізму українців, зокрема у праці «Психологічні основи окциденталізму» [13]. Саме студіювання етнопсихології, на нашу думку, спричинило роздуми дослідника про освітній ідеал українців, підходи до розроблення якого значною мірою він пов'язував з необхідністю урівноважити архетипічні позитивні й негативні

особливості, що сформувалися унаслідок історичної, географічної, духовної та філософської «межовості» українського етносу.

Коли у цілому схарактеризувати науковий доробок ученого, то можна узагальнити: в його працях віддзеркалене прагнення міждисциплінарного (на засадах культурної та соціальної антропології, педагогіки та психології, етнології, етнопсихології, історії та історії культури) осмислення феномена українства. «Навіщо?» – можуть спитати наші сучасники. Та для того, аби шукати наукову істину, яка б допомогла українському народові зрозуміти своє *місце* в житті принаймні європейського співтовариства, *місце*, зумовлене насамперед своєрідним географічним розташуванням українських теренів, що вплинуло на творення ціннісно насичених архетипічних рис характеру й внутрішнього світу українців, їхньої розмаїтої та самобутньої культурної спадщини та характерологічних рис вдачі.

Як прихильник теорії К.Юнга, в якій ототожнено поняття «особистість» і «душа», але виокремлюється поняття «самість», В.Янів, міркуючи над проблемою особистості в контексті проблеми української етнології, звертається до питань української ментальності, специфічність якої пов'язує з феноменом так званої «межовості». Вона впливає і зумовлюється саме пограничним станом українських земель, які межують (звідси «межовість») і з Європою, і з Азією. Протягом тисячоліть на землях України перетиналися численні торгівельні та завойовницькі шляхи, що трансформували географічну специфіку *місцеположення* у геополітичні смисли, і водночас перешкоджала створенню власної самостійної Української держави. У праці «Українське мистецтво на культурно-історичному тлі України у зв'язку з її геополітичним розташуванням» [14, с.23]. В.Янів узагальнює своє розуміння феномену «межовості», що з'явилося в його працях ще в 1960-х роках як системотвірний чинник формування етнопсихології українців. Він обстоює думку, що «межовість» спричинила притаманну українцям еkleктичність мислення, світорозуміння, часом – духовне спустошення, а також зосередженість на внутрішньо-особистісному житті та житті своїх малих спільнот/громад, родини» [12, с.129].

Виходячи із аналізу вдачі українців, В. Янів дійшов висновку про істотність для них виховного ідеалу як притаманної їм пошани традицій, які вчений визначив «сумою витворених століттями ідеалів», наголосивши, що «традиція виконує важливу дисциплінуючу функцію, зокрема важливу при відомій анархічності вдачі українців» [12, с.129]. Можливо, саме тому В. Янева зацікавили думки Г.Ващенка про освітній ідеал: він відчув перегук ідей, але пішов у своїх міркуваннях у етнопсихологічну глибину українського архетипу. Характерна для ідеалістичного світосприйняття нашого народу значущість авторитету саме *ідеалу* як зразка для наслідування, на наш погляд, й спонукала

вченого до спроби обґрунтувати свій варіант. Адже В. Янів вважав, що українець протриває визнанню «живих» авторитетів, а якщо й доходить до їхнього визнання, то «радіше при під впливом настрою, – хвилювального захоплення, ніж внаслідок холодного аналізу заслуг цілого життя людини. Звідси часта пошана авторитетів малого формату, при рідкості справжніх історичних авторитетів великого масштабу» [12, с.128-129].

Поціновуючи належно природні обдарування українців, добре знаючи їхню історичну долю, він бере відповідальність за оприлюднення критичних думок, спрямованих проте, на конструктивний пошук подолання проблем національної вдачі. Так, стверджуючи, що українцям притаманні «тиха рефлексія і контемпліяція (споглядальність – прим. Н.Д.)» [10, с.13], В.Янів означає їх як утечу від зовнішнього світу, замкнення в собі, що призводить до переважання в українця щораз більше зацікавлення власним «я», а не зовнішнім світом, і є підставою інтровертивної вдачі [10, с.22]. Водночас таке самозанурення плекає в особі українця поетичне світобачення, кордоцентризм, релігійність, однак веде до пасивності, зменшення зацікавлення в опануванні світу засобами розуму та дослідом. У результаті таких каузальних узалежнень пізнавати світ вважається більшою цінністю, ніж активно його здобувати.

В інтерпретації В.Янева виховний ідеал людини із українським світовідчуттям та світоглядом полягає у формуванні творчої індивідуальності із власним поглядом на світ, бажанням впливати на долю світу, змагатися з іншими людьми та випереджати їх, із внутрішньою необхідністю ставити собі питання та шукати відповіді на них, а також ставити собі завдання і розв'язувати їх у процесі напруження творчих сил. Досягнення окресленого ідеалу української людини, тобто традиційного – індивідуалістичного ідеалу із вірою у Богоподібність людини та її функцій у світі, вважав учений, є об'єктивно реальним, «а при ставленні великих постулатів він усуває один із недоліків нашої вдачі на сучасному історичному етапі: пасивність» [10, с.28].

Думки В.Янева не потребують особливого розтлумачування – варто лише їх належним чином втілювати у життя і виховну практику. Тому замість висновкових тез наведемо думку Г.Ващенка про таку посутню причину (звичайно, одну з-поміж інших) тривалої бездержавності нашого народу. Підкреслюючи у своїх творах історичний контекст прагнень українців до самостійного, незалежного буття, педагог напрочуд актуально визначив головною причиною усіх припущених в історії українського державотворення помилок як «недостатню любов до Батьківщини або й відсутність такої любові у її керівників і частини населення» [16, с.182].

Справжній патріот, за Ващенком, не обмежується пасивною любов'ю до свого краю і народу, до його сучасного й минулого, до його мови і культури –

«він активно працює для свого народу, прагне переборювати його негативні риси й удосконалювати позитивні» [16, с.185]. Найвищою формою патріотизму педагог вважав жертвну любов до Батьківщини, коли для її блага людина «терпить муки і навіть іде на смерть» [там само]. Непроминальність цих максим героїчно стверджують воїни ЗСУ на фронті.

І наостанок найголовніше. Найрадикальнішим засобом боротьби з явищем «недостатньої любові до Батьківщини» Г.Ващенко влучно визнав *українську школу* у [17, с.15]. Чи варто щось пояснювати ?

ЛІТЕРАТУРА:

1. Третяк О. П. Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа» : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 145-й річниці від дня народження Г. Ващенко, 15.03.2023 / уклад. О.Е. Жосан. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. С.247-251.
2. Семчишин М. Тисяча років української культури. К.: АТ “Друга рука”, МП “Фенікс”, 1993.
3. Державна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року. Постанова КМ України № 864 від 30 липня 2024 р. Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2024-%D0%BF#Text>
4. Русова С. Свята на чужині. Українська трибуна. 1922. Ч. 12. С. 3.
5. Герасимова Г.П. Янів Володимир-Михайло Осипович. У : Енциклопедія історії України.: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2013. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Yaniv_V (останній перегляд: 07.12.2024)
6. Ващенко Г.Г. Виховний ідеал. Полтава: Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994.
7. Ясь О. Українська історіографія та етнопсихологія Володимира Янева. Розбудова держави. 1996. № 10. С. 12–14.
8. Янів В. (1963). Вдача українця в світлі «Виховного ідеалу» Г.Ващенко (У 85-ліття автора). Наукові Записки УВУ. 1963. Ч. 7. С. 10–47.
9. Янів В. Українська вдача і національний виховний ідеал <https://ounuis.info/library/handwritten-manuscripts-typed-manuscripts/1951/volodymyr-yaniv-ukrainska-vdacha-i-nash-vykhovnyi-ideal.html>.
10. Янів В. Українська вдача й наш виховний ідеал. Тернопільський обл. ін-т удосконалення вчителів. Мюнхен, Тернопіль: Український Вільний Університет, 1992. 29 с. (передрук праці 1963 р.).
11. Янів В. Українська етнопсихологія і наш виховний ідеал. Народна творчість та етнографія. 1998. № 5-6. С. 17-22.
12. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / упор. М. Шафовал. Мюнхен: CICERO, (посмертне видання 1993, уперше оприлюднена – 1965).
13. Янів В. Психологічні основи окциденталізму / упоряд. М. Шафовал. Мюнхен: Ukrainische Freie Universitat, (посмертне видання 1996 р.).

14. Янів В. Українське мистецтво на культурно-історичному тлі України у зв'язку з її геополітичним розташуванням / Відкриття збірної мандрівної виставки у Ювілей 60-ліття УВУ. Мюнхен: Mühlthaler's Buchund Kunstdruckerei GmbH, 1987. 23 с.
15. Овчарук О.В. (). Культурологічні аспекти наукових студій Володимира Янева. Культура і сучасність. 2022. №1. С. 28-34.
16. Ващенко Г. Виховання любови до Батьківщини. У: Григорій Ващенко. Хвороби в галузі національної пам'яті. Київ: «Школяр», 2003. Т.5. С.181-214. (Передрук видання: Лондон: ЦК СУМу у В.Британії, 1954.).
17. Ващенко Г. Хвороби в галузі національної пам'яті. У: Григорій Ващенко. Хвороби в галузі національної пам'яті. Київ: «Школяр», 2003. Т.5. С.4-16.

Турчина (Довбишук) К. С.,
magictr 011,
dancer12s200108z@gmail.com

НОВІТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ОБДАРОВАНOSTІ: ПОДОЛАННЯ ДИС-СПЕКТРУ

Вступ. Дислексія традиційно є унікальною дисгармонією, що викликає труднощі з читанням, проте насправді вона є лише частиною ширшого спектра когнітивних особливостей, які впливають на навчальний процес. Загальна дислексія включає не лише дисгармонію читання, а й супутні труднощі, такі як дисграфія (дисгармонія письма), дискалькулія (труднощі з математичними операціями), дисаттенорія (комплекс проблем з увагою та пам'яттю), дисорієнтація (труднощі орієнтації у просторі та тексті) та дисліводекстрія (дисгармонія розрізнення напрямків «ліво» і «право»).

Загальний підхід до роботи з дітьми з нейроунікальними особливостями має враховувати весь дис-спектр. Сучасна педагогіка обдарованості спрямована на адаптацію методик навчання для таких дітей, що дозволяє їм розкрити власний потенціал, незважаючи на труднощі у традиційних освітніх процесах. У цій статті розглянемо значущі аспекти дис-спектру, зокрема дисорієнтацію, дисліводекстрію та дисаттенорію.

Дисорієнтація та її вплив на навчальний процес.

Слово «дисорієнтація» утворене від латинського *dis-* (дисгармонія) та *orientatio* (орієнтація, визначення місця у просторі). Таким чином, термін означає труднощі з орієнтацією в просторі та під час роботи з текстом чи числами.

Дисорієнтація – це унікальне сприйняття як фізичного простору, так і текстового середовища під час читання, письма та рахунку. Вона може проявлятися у вигляді:

– Пропуску рядків, речень, букв, цифр під час читання та письма.